

«بسمه تعالی»

«مدیریت راهبردی مسجد تراز انقلاب اسلامی»

چکیده

شکل گیری انقلاب اسلامی ایران ریشه در مسجد دارد؛ مسجد علاوه بر کانون تمدن ساز، مولد تفکر، اندیشه، تربیت اسلامی و انقلابی است. مساجد پایگاه شناسایی و بسیج کنندگی ظرفیت ها و استعداد های متنوع در کشور است. مسجد به عنوان سنگر اصلی انقلاب و نظام برآمده از آن شناخته می شود. روش پژوهش دلفی است و از نظر هدف کاربردی و از نظر گردآوری آمیخته (کیفی- کمی) است. در بخش کیفی با بهره گیری از اسناد بالادستی آیات و بیانات امام خامنه ای^(مدظله العالی) و در بخش کمی بهره مندی از تعداد ۱۵ نفر از خبرگان و تعداد ۷۰ نفر از کارشناسان انجام می شود؛ پژوهش از تکنیک های تحلیل عاملی اکتشافی، تکنیک وزن دهی و تشکیل پنل دلفی در دو مرحله انجام شده است. نتایج نشان می دهد به خاطر غفلت های که صورت گرفته و با نپرداختن به این مهم، در بسیاری از زمینه ها دچار ابهامات، آسیب ها و فاصله هایی در خصوص بهره برداری مناسب از مساجد شده است که در حال حاضر نظاره گر آن هستیم. بنابراین با مهندسی مجدد و شکل گیری مدیریت در مسجد، مدیریت بر مسجد و مدیریت از مسجد می توان به بازیابی جایگاه قبلی مساجد در کشور و استفاده از ظرفیت بالای آنها اقدام نمود.

واژه های کلیدی

مسجد، مسجد تراز، انقلاب اسلامی، کارکرد مسجد، ظرفیت های مسجد.

"Strategic Management of Taraz Mosque of the Islamic Revolution"

The formation of Iran's Islamic revolution has its roots in the mosque; In addition to being a center of civilization, the mosque is also a generator of Islamic and revolutionary thinking, thought, and education. Mosques are the base for identifying and mobilizing diverse capacities and talents in the country. The mosque is known as the main stronghold of the revolution and the system that emerged from it. The research method is Delphi and it is applied in terms of purpose and mixed (qualitative-quantitative) in terms of collection. In the qualitative part, it is done by using the upstream documents of Imam Khamenei's verses and statements, and in the quantitative part, ۱۵ experts and ۷۰ experts are used; The research was conducted using exploratory factor analysis techniques, weighting technique and forming a Delphi panel in two stages. The results show that due to the negligence that has taken place and by not paying attention to this matter, there have been ambiguities, damages and gaps regarding the proper use of

mosques in many fields, which we are currently witnessing. Therefore, with re-engineering and the formation of management in the mosque, management over the mosque and management from the mosque, it is possible to restore the previous position of mosques in the country and use their high capacity.

Keywords

Masjid, Masjid Taraz, Islamic revolution, function of Masjid, capacities of Masjid.

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان نظام سیاسی مبتنی بر دین، به لحاظ آرمانی، مستلزم حرکت انقلابی بر ریل کارآمدی و رشد و پیشرفت می‌باشد تا همواره بتواند ظرفیت الگو بودن برای جوامع تشنه عدالت و معنویت و امنیت را در درون خود حفظ و تقویت نماید. این مهم محقق نخواهد شد مگر با تمرکز بر عوامل و مؤلفه‌های موجه آن که ریشه در اصلی‌ترین سنگر انقلاب اسلامی یعنی مساجد دارد؛ انقلاب اسلامی ریشه در مسجد و مسجد نیز کانون تمدن‌ساز و مولد فکر و اندیشه و تربیت اسلامی و انقلابی و نیز پایگاه شناسایی و بسیج‌کنندگی ظرفیت‌ها و استعداد‌های متنوع است که به‌عنوان سنگر اصلی انقلاب و نظام برآمده از آن شناخته می‌شود. با ورود عزت‌مندان به دهه پنجم انقلاب ضرورت دارد که با توجه به آسیب‌ها و آفت‌های آشکار و پنهانی که در لایه‌های میانی و زیرین جامعه مشاهده می‌شود، با اذعان و شکر همه برکات و آثار معجزه‌گون انقلاب اسلامی، برای جبران غفلت از مساجد فکر و اندیشه‌ای انقلابی نماییم. فقدان مدیریت مسجد تراز انقلاب اسلامی ابهام در تعریف و نقش‌های مورد انتظار و شأن و جایگاه واقعی مسجد تراز انقلاب اسلامی مسئله اصلی ماست، و از سویی مسجد به‌عنوان حلقه وصل مؤمنان و به هم پیوستگی و اجتماع استعدادها و ظرفیت‌ها و پایگاه تولید فکر و اندیشه دینی و اصلاح و هدایت و حلقه اتصال امت به پیشوایان دین، در طول تاریخ نقش اساسی را در تحولات بزرگ ایفا نموده است. تا بدانجا که مسجد کانون اصلی تمدن اسلامی و محور مدنیت و شکل‌گیری نظامات اجتماعی و شهری و از جمله ارکان جهان اسلام شناخته می‌شود. گواه این معنی شهرهای بزرگ در جهان اسلام و نیز ایران اسلامی است که حول محور مسجد، عمران و آبادانی در آن‌ها جریان یافته است، و از سوی دیگر؛ نقش مسجد قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، نقشی است بی‌بدیل، کانون جوشش و بیداری و روشنگری و بسیج‌کنندگی امت انقلابی و پس از پیروزی انقلاب نیز به منزله سنگر و خاک‌ریز اصلی دفاع از ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی در بدنه جامعه بوده است. برگ زرین دیگر افتخارات مسجد در ۸ سال دفاع مقدس است که نقش اساسی در تشویق

و ترغیب و بسیج‌کنندگی نیروهای رزمنده (آموزش، سازمان‌دهی و اعزام) و پشتیبانی از جبهه‌های نبرد حق علیه باطل را به عهده داشت؛ و پس از آن با ارتقای بصیرت دینی و سیاسی و حفظ انسجام نیروهای مؤمن به انقلاب، در مقابله و مبارزه با جریان‌های نفاق و فتنه و بحران‌های گوناگون تا هم‌اکنون نقش امیدبخش و تثبیت‌کننده‌ای برای انقلاب اسلامی از خود نشان داده است. لذا انتظار می‌رود نظام و انقلاب اسلامی تکلیفش را با مسجد هر چه شفاف‌تر نماید؛ و این به جز از طریق شفافیت در هویت و احیای مسجد تراز انقلاب اسلامی و تدوین طرح و سند راهبردی جامع و نافذ که هم رسالت‌ها و روش‌ها و هم مأموریت‌ها و اهداف و هم ارزش‌ها و آرمان‌ها و هم الزامات و عوامل نظارتی و پیش‌برنده را در راستای ترسیم نقشه راه و چشم‌انداز قابل قبول برای رسیدن به وضع مطلوب؛ ترسیم و به فضل الهی عملیاتی نماید، امکان‌پذیر نخواهد بود. مسئله این پژوهش از دو منظر قابل تامل است؛ نخست با نگاه سلبی به موضوع که مساجد الان نسبت به مساجد زمان‌های قبل و آغاز انقلاب اسلامی تا حدودی دچار افت کارکردی شده‌اند و دوم این که با یک نگاه ایجابی می‌توان با مهندسی مجدد برای داشتن مسجد در تراز انقلاب اسلامی مدیریت مساجد را با انقلاب ناب محمدی (ص) تراز نمود تا استفاده حداکثری حاصل گردد، بنابراین فقدان فهم دقیق از هویت و حقیقت مسجد تراز انقلاب اسلامی ما را بر آن داشت تا در پی پاسخی برای سؤال اصلی این پژوهش «شاخص‌ها و کارکردهای مسجد تراز انقلاب اسلامی کدامند؟» باشیم.

پیشینه شناسی پژوهش

عباسی (۱۳۹۴) در پژوهش با عنوان «مفهوم سازی پیامدهای کیفیت مطلوب خدمات در مساجد» با گردآوری اطلاعات از منابع مختلف علمی و دینی صورت گرفته است. در این پژوهش، جذب مخاطب به دو مولفه رشد حضور و وفاداری و هدایت و تعالی نیز به مولفه‌های احساسی - عاطفی، شناختی - عقیدتی و رفتاری تجزیه شده است. طبق نظر خبرگان و با کمک آزمون رتبه‌ای فریدمن مشخص شد که هدایت و تعالی اهمیت بیشتری از جذب مخاطب دارد و در بعد جذب مخاطب، مولفه رشد حضور از اهمیت بیشتر و در بعد هدایت و تعالی، مولفه احساسی - عاطفی از اهمیت بیشتری برخوردار است. مولفه‌های شناختی - عقیدتی و رفتاری در درجات بعدی اهمیت قرار دارد.

طالقانی (۱۳۸۹) در پژوهش با عنوان «مدیریت مسجد: تدوین الگوی شایستگی منابع انسانی» روش طراحی الگوی مفهومی در این پژوهش، مفهوم‌سازی عملی منفرد بوده و روش تحقیق نیز روش ترکیبی شامل مصاحبه اکتشافی، مشاهده و نظرسنجی از خبرگان به شیوه‌ی دلفی است. گردآوری اطلاعات از منابع مختلف علمی و دینی انجام شده است. در این پژوهش، ابعاد اصلی شایستگی منابع انسانی مسجد عبارتند از شایستگی‌های امام مسجد، شایستگی‌های فعالان (کارگزاران) و شایستگی‌های نمازگزاران (مؤمنین). برابر

نظر خبرگان، مهمترین و اثرگذارترین عامل در موفقیت و اثربخشی جماعت، شایستگی‌های امام مسجد است و مؤلفهی فضایل اخلاقی-رفتاری اوست.

فامیل دردشتی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش با عنوان «تبیین ضرورت اجتماعی- فرهنگی نهاد مسجد- بازخوانی کارکردها و کارویژه‌ها» در این پژوهش با تحلیل تاریخی، فلسفی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی نهاد مسجد، مهم‌ترین نقاط قوت و کارویژه‌های برجسته و منحصر به فرد مسجد تبیین شده است. علاوه بر این به برخی از آسیب‌های موجود، علل پیدایش و راهکارهای برون‌رفت از این آسیب‌ها اشاره شده است. روش تحقیق در پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی بوده و گردآوری داده‌ها با روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است.

مبانی نظری

مسجدتراز انقلاب اسلامی

مسجد تراز انقلاب اسلامی به مسجدی گفته می‌شود که: ۱- از متن اسلام ناب جوشیده و در تمام ابعاد زندگی مؤمنانه انسان (فردی و اجتماعی) به منزله کانون محوری تولید فکر و اندیشه مکتبی و تربیتی و انقلابی در جهت رشد و تعالی و کمال آحاد مردم و تمدن‌سازی، با رویکرد جهادی و انقلابی؛ نقش‌آفرین و اثرگذار باشد. ۲- پایگاه و سنگر اصلی اجتماع و انسجام‌بخشی استعدادها و توانمندی‌های جامعه در جهت تأمین نیازهای توده مردم در چارچوب ارزش‌های انقلاب اسلامی و حلقه وصل بین امت و امام مسلمین و کارگزاران و متولیان جامعه و مردم.

انقلاب اسلامی

عبارت است از تغییر بنیادی در جامعه، یعنی دگرگون شدن جامعه از بیخ و بن و اساس؛ به عبارت دیگر درهم ریختن نظم حاکم، هرگاه با شدت و مقرون به نوعی عصیان و تمرد و انکار و نفی و طرد باشد ... و در جای دیگر می‌فرماید: «انقلاب؛ عبارت است از طغیان و عصیانی که مردم علیه نظام حاکم موجود برای ایجاد وضع و نظمی مطلوب انجام می‌دهند، یعنی انقلاب از مقوله عصیان و طغیان است علیه وضع حاکم برای وضعی دیگر؛ پس ریشه انقلاب از دو چیز است: یکی نارضایتی و خشم از وضع موجود و دیگر آرمان یک وضع موجود» (مطهری، ۱۳۸۹: ۱۳۹) انقلاب اسلامی به لحاظ لغت؛ به معنای جنبش احیاگر اسلامی که به دنبال تشکیل دولت و حاکمیت اسلامی است؛ اما به لحاظ مفهومی و هویت و تعریف اصطلاحی؛ انقلاب اسلامی با توجه به خصوصیات منحصر به فردی که دارد از دیگر انقلاب‌های جهان ممتاز بوده و لذا مفهوم جدیدی از انقلاب را که متأثر از آموزه‌های دینی و مکتبی است به دست می‌دهد. از جمله این خصوصیات:

برخورداری از پشتوانه عظیم فلسفه و فقه و معارف اسلامی، استواری بر پایه فرهنگ و اعتقاد و ایمان، بهره‌مندی از رویکرد ارزشی و هدف‌گیری اصلاح مفاسد بشری، حاکم‌سازی فرهنگ توحیدی به‌جای فرهنگ الحادی و استبدادی، استکبارستیزی و مبارزه با نظام سلطه و هرگونه ظلم و ستم، حمایت بدون مرز از ملت‌های مسلمان و تحت ستم و... و از جایی که هر انقلابی تحت تأثیر عواملی است، انقلاب اسلامی نیز علاوه بر نارضایتی عمیق و گسترش روحیه انقلابی، بر سه اصل اساسی استوار گردید که به عبارتی هم علل محدثه و هم مبنیه شناخته شد: اصالت بخشی به ایدئولوژی اسلام ناب، رهبری الهی و دینی (ولایت مطلقه فقیه) و اتحاد و انسجام توده‌های مردم.

مدیریت راهبردی

علم و هنر ایجاد پیوند بین توانمندی‌های داخلی و فرصت‌های محیطی به‌منظور تحقق چشم‌انداز، اهداف، مأموریت‌ها، اجرا، ارزیابی و کنترل تصمیمات با توکل، ایمان، بصیرت، تدبیر، هوشمندی، انعطاف، استحکام توأم با آینده‌نگری، جامع‌نگری و نگرش سیستمی همراه با خلاقیت، نوآوری، یادگیری و توانمندسازی مستمر است (حسن بیگی، ۱۰۹).

روش تحقیق

این پژوهش با قلمرو زمانی ۹ ماهه در قلمرو مکانی کشور ج.ا.ایران و قلمرو موضوعی مساجد با روش زیر به پژوهش پرداخته است.

تکنیک دلفی نیز راهکاری برای ایجاد یک فرآیند ارتباط گروهی است، به طوری که این فرآیند به گروهی که شامل اجزای جداگانه و مستقل است، اجازه می‌دهد در حل مسائل پیچیده شرکت کنند. مطابق با شکل (۱)، در روش دلفی پرسشگری در دو دور یا بیشتر انجام می‌شود و در هر دور از نتایج به دست آمده از دور یا دورهای قبل استفاده می‌شود. روش دلفی دارای مزیت‌های زیادی است از جمله اینکه؛ می‌توان به یک اجماع سریع دست یافت. (رحمانی و همکاران، ۱۳۹۹).

شکل(۱): مدل کلی روش دلفی

برای تعیین میزان اتفاق نظر میان اعضاء پنل دلفی، از ضریب همابستگی کندال استفاده می شود مجموع کل رتبه ها برای شاخص نام از رابطه $R_i = \sum_{j=1}^m r_{i,j}$ که در آن $r_{i,j}$ ، رتبه شاخص نام از دیدگاه خبره نام است، حاصل می شود. با تعیین میانگین رتبه شاخص مورد نظر، مجموع مربعات تفاضل نظرات خبرگان نسبت به میانگین، از رابطه (۱) بدست می آید.

$$S = \sum_{i=1}^n (R_i - \bar{R})^2 \quad (1)$$

پس از تعیین S ، ضریب همابستگی کندال از رابطه (۲) محاسبه می شود.

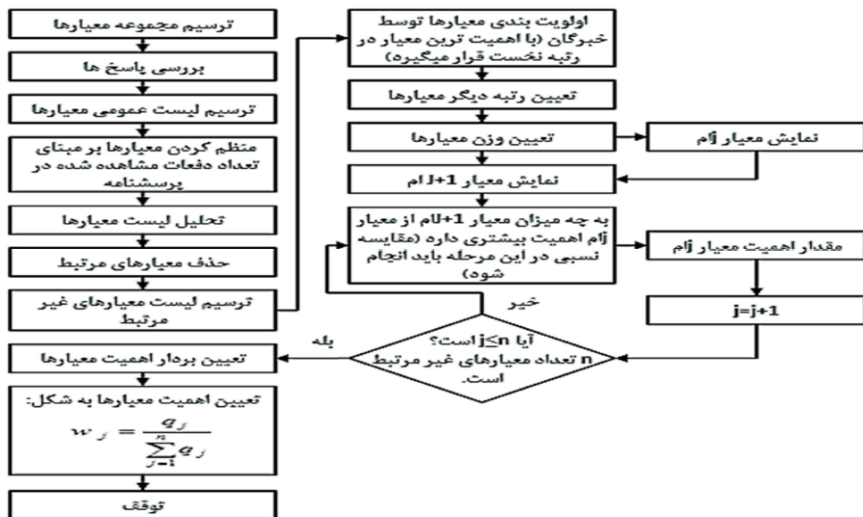
$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n)} \quad (2)$$

برای اتفاق نظر قوی میان خبرگان باید $W \geq 0.7$ باشد. ضریب همابستگی کندال نشان می دهد که افرادی که چند مقوله را بر اساس اهمیت آنها مرتب کرده اند، به طور اساسی معیارهای مشابهی را برای قضاوت درباره اهمیت هر یک از مقوله ها به کار برده اند و از این لحاظ با یکدیگر اتفاق نظر دارند. ثابت ماندن یا رشد ناچیز این ضریب در ۲ دور متوالی، نشان می دهد که افزایش در اتفاق اعضاء صورت نگرفته است (طالب پور و بسطامی نژاد، ۱۳۹۹).

تکنیک دلفی معمولاً در ۲ یا ۳ راند به پایان می رسد. در راند اول، از متخصصان و خبرگان خواسته شد تا با توجه به شناخت خود از مسجدها به شاخص های استخراج شده محقق از منابع کتابخانه ای، بر اساس اهمیت شاخص ها امتیاز دهند و همچنین شاخص های تخصصی پیشنهادی خود را ارائه دهند. با توجه به تعداد خبرگان و نوع پرسشنامه مورد استفاده در پژوهش، کسب امتیاز ۷۰ و بالاتر از آن ملاک ماندن شاخص در

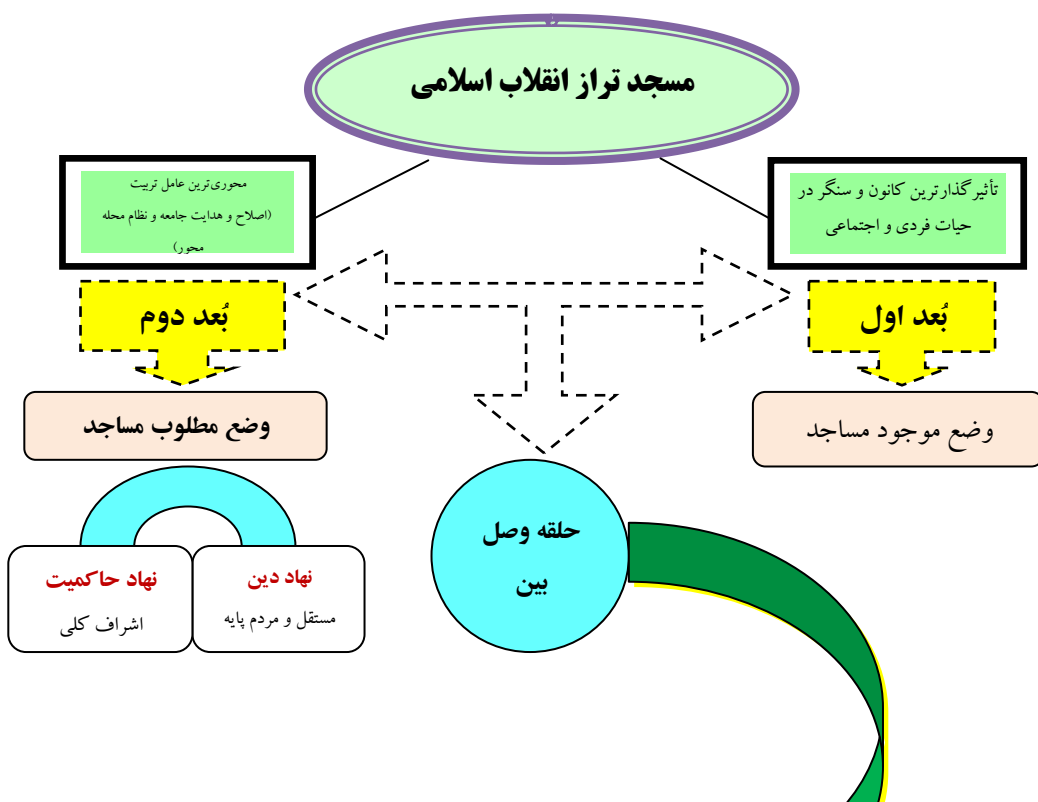
پرسشنامه مرحله‌ای دلفی می‌باشد. در راند دوم، شاخص‌هایی که در دور اول دلفی امتیاز لازم را کسب نکردند حذف شد، سپس پرسشنامه جدید، در اختیار متخصصان قرار گرفت و با توجه به ضریب کندال، برای ورود به راند سوم تصمیم‌گیری شد. در راند سوم نیز همانند راند دوم غربالگری شاخص‌ها انجام و با تعیین ضریب هماهنگی کندال توقف یا ادامه روند دلفی مشخص شد. با توجه به ضریب هماهنگی کندال، چنانچه خروجی نظرات در هر یک از شاخص‌ها ۷۰ درصد یا بیشتر از آن باشد، به عنوان سطح اتفاق نظر قوی و بالاتر شناخته می‌شود.

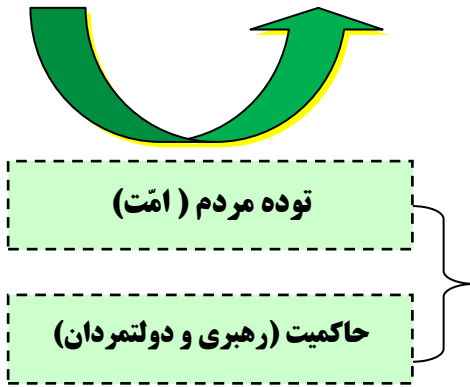
روش SWARA یا تحلیل نسبت ارزیابی وزن‌دهی تدریجی، در سال ۲۰۱۰ توسط کرسولاین^۱ و همکاران معرفی شده است. مزیت مهم این روش نسبت به سایر روش‌های وزن‌دهی متغیرها، در توان آن برای ارزیابی دقت نظر خبرگان درباره متغیرهای وزن داده شده طی فرایند روش است و با توجه به این که براساس توافق جمعی میان کارشناسان صورت می‌گیرد، در عین سادگی و قابل فهم بودن، از اهمیت ویژه‌ای برای تصمیم‌گیری در سطوح بالا برخوردار است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۷). خبرگان پژوهش، متغیرها را به ترتیب اهمیت مرتب می‌کنند. مهم‌ترین متغیرها در رده‌های بالاتر و متغیرهای کم اهمیت‌تر در رده‌های پایین‌تر قرار می‌گیرند. در این روش به مهم‌ترین متغیر، امتیاز ۱ داده می‌شود که نسبتی برای ارزش‌گذاری بر سایر متغیرها، می‌باشد. خبرگان در این مرحله با همکاری و مشورت و با رسیدن به یک اجماع نهایی، این رتبه‌بندی را انجام می‌دهند (عرب و همکاران، ۱۳۹۶). الگوی کلی روش در شکل (۱) مشخص شده است.

شکل (۲): مراحل وزن‌دهی به متغیرها در روش سوآرا. (عرب و همکاران (۱۳۹۶))

مدل مفهومی

تجزیه و تحلیل یافته ها و داده ها

بعد اول - بررسی وضع موجود

بررسی دقیق وضع فعلی مساجد و فاصله آن با وضعیت مطلوب ما را بر آن داشت تا بر حسب ضرورت برای رسیدن به واقعیت‌های کنونی وضعیت و محیط داخلی مساجد از طریق مشاهده میدانی و نیز مراجعه به نظرات اندیشمندان و صاحب‌نظران مرتبط با مساجد؛ نقات قوت و ضعف را احصی نموده و سپس با ملاحظه فرصت‌ها و تهدیدات در نگاه به وضعیت محیط بیرونی و خارجی مساجد، در مجموع به نتایج و یافته‌های مناسب و مفیدی دست یابیم. لازم به ذکر است جامعه آماری در مراجعه حضوری حدود ۲۰ نفر از نخبگان و صاحب‌نظران و نسبت به ارائه پرسشنامه از یک‌صد نفر جامعه هدف که اغلب در جایگاه امامت جماعت نیز بودند، حدود ۶۰ نفر گردآوری پاسخ به صورت مکتوب و مشروح به دست آمد. مسجیدی می‌تواند تراز انقلاب اسلامی باشد که روح حاکم بر کلیه جهت‌گیری‌ها و برنامه‌های آن مطابق با ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی بوده باشد و کلیه دست‌اندرکاران و مدیران و حتی نمازگزاران آن نیز از روحیه انقلابی که متجلی در عمل و رفتار مجاهدانه و ایثارگرانه می‌باشد برخوردار باشند. حال با این رویکرد و جهت‌گیری اساسی و کلی به برخی از مهم‌ترین شاخصه‌های مسجد تراز انقلاب اسلامی به اختصار خواهیم پرداخت:

- تمدن‌ساز و تحول‌آفرین

کانون محوری و پایه اصلی تمدن‌سازی در مکتب اسلام «مسجد» است، گواه این امر اولاً سابقه تمدنی اسلام و سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین سلام الله علیهم و بزرگان دین و ثانیاً پیشینه انقلاب اسلامی و نقش مساجد به عنوان سنگر و کانون اصلی تحولات سیاسی و فرهنگی و اجتماعی در

جامعه انقلابی ایران اسلامی می‌باشد. حرکت در مسیر تمدن‌سازی اسلامی از جمله منویات بنیان‌گذار کبیر انقلاب اسلامی و رهبر معظم انقلاب بوده و هست و امروز دیگر صحبت از مسیری که با بعثت پیامبر اعظم (ص)، واقعه عاشورا، سلسله فقاهت، حدوث انقلاب کبیر اسلامی در ایران به رهبری امام خمینی (ره) و پیمایش گام‌های تکاملی این انقلاب با هدایت ولی‌فقیه جامع‌الشرایط تا رسیدن به عصر ظهور تعریف می‌شود، صحبتی شناخته شده و آشنا در سطح جهانی است. بدیهی است که هرگونه طرح‌ریزی راهبردی در نظام جمهوری اسلامی ایران که با هدف تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی و الگوی کارآمد و موفق نظام سیاسی مبتنی بر ارزش‌های دینی و مکتبی، برای ملت‌ها و کشورهای دیگر می‌تواند باشد؛ در صورت عدم توجه به این مسیر، اندیشه و سیاستی به جا نخواهد بود. با بازتعریف مفاهیم ارزشی و نوسازی ظرفیت‌های تمدن‌ساز، به‌ویژه با تکیه بر چهار نهاد مقدس «مسجد، حوزه‌های علمیه، بسیج و خانواده» به‌عنوان ارکان چهارگانه نظام‌سازی مسجدمحور می‌توان و بلکه باید الگوی پیشرفت و عدالت را برای پی‌ریزی «دولت و کشور اسلامی» که مقدمه «تمدن‌سازی اسلامی» است در گام دوم انقلاب بازنویسی و مورد توجه قرار داد.

- تربیت زمینه‌ساز ظهور

نهاد مسجد و مراکز مذهبی، مهم‌ترین نهاد در انسجام‌بخشی و جمع‌گرایی توحیدی، برای شکوفایی و تربیت سرمایه نیروی انسانی با رویکرد مهدوی است. چه آنکه محوری‌ترین برنامه مساجد و هیئت‌ها و مراکز مذهبی، اصل تجمع و گردهمایی معنوی است و این خود می‌تواند با رویکرد حفظ انسجام و اعلان حضور و آمادگی مهدوی صورت پذیرد.

مسجد تراز انقلاب در عصر غیبت و انتظار، روح و جان برنامه‌ها و جهت‌گیری راهبردی فعالیت‌هایش، تربیت زمینه‌ساز ظهور و یا ایجاد آمادگی همه‌جانبه جامعه اسلامی و مردم برای یاری امام زمان عج باید باشد؛ زیرا با استفاده از احادیث و روایت حوزه مهدویت و ماهیت انتظار تا مردم به اوج درک و نیاز و نیز آمادگی نرسیده باشند امر فرج و ظهور، اتفاق نخواهد افتاد؛ بنابراین در رأس همه نهادها، این مسجد تراز انقلاب اسلامی است که دارای ظرفیت و استعداد مناسب برای تأمین و مهیاسازی این آمادگی می‌باشد.

- انسجام‌بخشی و وحدت‌آفرینی با محوریت و ارزش‌های انقلاب اسلامی

از آنجا که مسجد تراز انقلاب به منزله سنگر اصلی و محوری انقلاب اسلامی شناخته می‌شود بنابراین باید خروجی تمامی برنامه‌های مسجد در جهت پایبندی به مبانی و ارزش‌های اساسی انقلاب اسلامی و بلکه رشد و ترویج و تقویت آن باشد. چنانکه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز یکی از شاخصه‌های انقلابی‌گری و انقلابی بودن را همین امر تأکید دارند. انسجام‌بخشی به آحاد مردم به‌ویژه عناصر انقلابی و نیز تقویت مؤلفه‌های وحدت و همدلی و برادری و برابری در بین توده مردم، حول محور ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی، جهت‌گیری اساسی و بنیادین مسجد تراز انقلاب است.

-تعلیم و تربیت (ارتقای معرفت و بصیرت دینی و انقلابی و سیاسی (علم‌افزایی و بصیرت‌افزایی))

مسجد تراز انقلاب، کانون معرفت و بصیرت دینی و سیاسی است، مسجد با محوریت نیایش و ذکر خدا به منزله دانشگاهی است که اساساً درس حکمت و دین در آن جریان می‌یابد، ارتقاء سطح پایگاهی پویا و سرزنده می‌سازد. مسجد تراز انقلاب به همان میزان که به برنامه‌های معرفتی و معنوی و عرفانی اهمیت می‌دهد برای برنامه‌های اجتماعی و سیاسی نیز اهمیت قائل است. تعمیق معنویت و بصیرت‌افزایی سیاسی دو روی یک حقیقتند که در بستر مسجد تراز انقلاب اسلامی به موازات هم مورد توجه قرار می‌گیرند. چه بجاست در جدول برنامه‌های هفتگی مسجد شبی به گفتمان انقلاب و مباحث بصیرتی (سیاسی و اجتماعی) اختصاص یابد. سیره عملی پیامبران الهی و اولیای خدا و به تبع آنان علمای وارسته و وظیفه‌شناس، همواره هدایتگر و معرفت‌افزایی و تربیت انسان‌های شایسته بندگی خدا بوده است. هدایت معنوی، تربیتی، اخلاقی و حتی هدایت سیاسی و اجتماعی آحاد مردم با استفاده از سنگر و کانون مسجد، روش جاری انبیاء و ائمه اطهار سلام‌الله‌علیهم و علماء بوده است.

-پرورش نیروی انسانی تراز انقلاب اسلامی (کادرسازی)

شناسایی، جذب، سازمان‌دهی، آموزش و بکارگیری استعدادها. در نظام ولایی و دینی و انقلابی این توقع و انتظار می‌رود که با نگاه محله‌محوری، در بستر مساجد شناسایی استعدادها و ایجاد زمینه‌های شکوفایی و تربیت و آموزش‌های لازم با هدف کادرسازی برای جامعه و انقلاب صورت پذیرد و البته از این رهگذر نیز باید این باور در بین مدیران و مسئولان کشوری تقویت گردد که بهترین مکان برای جذب نیروی انسانی و سازمان‌دهی و آموزش و جذب و بکارگیری؛ مساجد تراز انقلاب می‌باشند.

-تصمیم‌سازی

مسجد تراز انقلاب، با جذب و سازمان‌دهی استعدادها و ظرفیت‌های فکری و علمی و نخبه محل به‌طور نظامند و اثرگذار در مقام تصمیم‌سازی در سطح محل و بلکه در سطح ملی می‌تواند پشتوانه‌ای برای مدیران خرد و کلان جامعه و نظام اسلامی بشمار آید. این در حالی است که در گام نخست انقلاب (چهل ساله اول) یکی از غفلت‌های اساسی چه‌بسا همین معناست که عوارض و آسیب‌هایی را دامن زده است؛ زیرا در گذر زمان با بروز مسائل و مشکلاتی از قبیل فلسفه سیاسی حاکم بر برخی گلوگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر در کشور، تئوری ناب «سیاست ما عین دیانت ما و دیانت ما عین سیاست ما» در معرض چالش جدی قرار گرفته است. سکولاریزه شدن قابل توجهی از مساجد، عدم همگرایی و همپوشانی مساجد و به عبارتی جزیره‌ای عمل کردن مساجد، خالی بودن مساجد از نسل جدید (نوجوانان و جوانان) و دیگر دغدغه‌ها و ضعف‌های محسوس و ملموسی که وجود دارد در کنار ظرفیت‌ها و استعداد و زمینه‌های پیشرفت فراوانی که مساجد دارند بار سنگینی از مسئولیت را متوجه همگان به‌ویژه ارباب فرهنگ و صاحب‌نظران و مدیران فرهنگی کشور می‌نماید.

-زنده و پویا، پاکیزه و تمیز و به دور از هرگونه اذیت و دل‌زدگی همسایگان

مسجد تراز انقلاب اسلامی از هرگونه عمل مکروه و ناپسند و از هرگونه پلیدی و پلشتی به دور می‌باشد. طیب و طاهر و تمیز و پاکیزه و مبرای از هرگونه آلودگی ظاهری و معنوی، دارای جاذبه‌های گوناگون، چه به لحاظ برنامه‌های جاری و چه به لحاظ وضعیت ظاهری و فیزیکی، زیرا غذای پاکیزه، ظرف پاکیزه نیز طلب می‌نماید. مسجد از حیثی برای اهل محل به‌منزله خانه اول آنان محسوب می‌گردد و لذا تمیزی و پاکیزگی اگر از الزامات یک خانه تراز اسلامی است به‌مراتب تمیزی مسجد از اولویت بالاتری برخوردار می‌باشد و در مسجد نه تنها باید از هرگونه اخلاق ناپسند همچون گفتگوی از امور دنیوی، غیبت، نامی، لهو و لعب و هرگونه امور شخصی به دور باشد بلکه باید به لحاظ ظاهری نیز از هرگونه ناپاکی و به هم ریختگی نیز مبرا و به دور باشد. چه نیکوست جمعی از نمازگزاران با تشکیل تیمی، نظافت و انتظامات (محیط درون و بیرون) مسجد را به عهده داشته باشند. گاهی شیوه نادرست برخی مبلغان و متولیان مساجد، سبب می‌شود که آحادی از همسایگی نسبت به مسجد اکراه دارند و می‌خواهند در جایی سکونت داشته باشند که از سر و

صداهاى ناشى از اجراى غير صحيح برنامه‌هاى فرهنگى مسجد به دور باشند. پرواضح است اگر امنيت و آرامش همسايگان ملحوظ گردد و برنامه‌هاى تبليغى مساجد با نشاط و متنوع باشد، طبيعى است كه هر مسلمانى نه تنها همسايگى با مسجد را افتخارى معنوى مى‌داند، بلكه مى‌كوشد در اين تلاش‌ها مشاركت داشته باشد و در حد توان نسبت به تقويت و گسترش فعاليت‌هاى فرهنگى مسجد اهتمام ورزيده و آن را فضل و امتيازى براى خويش تلقى نمايد.

-مدىريت انقلابى و جهادى فرهنگ عمومى و توده‌اى

مسجد تراز انقلاب همواره خود را در برابر افكار عمومى و فرهنگ توده‌اى مسئول مى‌داند؛ و لذا علاوه بر برنامه‌هاى جارى و هفتگى خود براى حفظ انسجام عناصر مسجدى و تقويت روحيه انقلابى و جهادى اهتمام ويژه‌اى دارد و لذا سازمان‌دهى و راه‌اندازى اردوهاى جهادى، نماز جمعه، مناسبت‌هاى مذهبى و انقلابى، حضور در صحنه‌هاى انقلاب، برنامه‌هاى فرهنگى هنرى و... اهميت فوق‌العاده‌اى قائل است. كانونى است براى حفظ و تقويت روحيه انقلابى و ايتار و فرهنگ و عمل جهادى، پاىگاهى است براى حمايت و پشتيبانى از ارزش‌هاى انقلاب و نظام اسلامى، سنگر و خاك‌ريز اول است براى پاسدارى از ارزش‌ها و آرمان‌هاى جامعه و...

-جوان‌گرا

ميدان دادن به جوانان در تمامى عرصه‌هاى كه ظرفيت و استعداد لازم را دارا هستند، عهده‌دارى مدىريت ميدانى مساجد توسط جوانان در ضمن احترام به پيشكسوتان و بهره‌مندى از تجربيات ارزشمند آنان با ايجاد ارتباط مفيد و مؤثر.

سردار دل‌ها شهيد سپهد حاج قاسم سليمانى با همان ادبيات ساده و در عين حال قاطع هميشگى‌اش، خطاب به امامان جماعت مساجد اين گونه فرمودند: «كسى كه نتواند سربازانش را حفظ كند، خطش سقوط كرده و اگر جوانانى از مسجد رفتند خط آن امام جماعت شكسته و سقوط كرده است.»^۱

-برخوردار از پاىگاه مقاومت بسيج فعال (خواهر و برادر)

مسجد تراز انقلاب اسلامی برخوردار از پایگاه مقاومت بسیج (خواهر و برادر) است. چه آنکه سنگر بودن مسجد برای انقلاب بدون آن لطفی ندارد. مسجد انقلابی نه تنها از ایجاد پایگاه مقاومت استقبال می کند، بلکه در مقام حمایت و پشتیبانی از هرگونه اهتمام و تلاشی دریغ نخواهد داشت و از همه مهم تر سازوکار حاکم بر کلیه برنامه ها و جهت گیری های مسجد بر مبنای فرهنگ بسیجی است. شناسایی استعدادها و جذب و سازمان دهی و تربیت و آموزش و ایجاد آمادگی همه جانبه متناسب با شرایط جامعه و انقلاب و در نهایت بکارگیری عناصر بسیجی و انقلابی در عرصه های مختلف و مورد نیاز، از جمله مأموریت های پایگاه مقاومت بسیج در مسجد و محله است.

-مدیریت نافذ و مردمی و روح بخش با برنامه های راهبردی و مناسب

مسجد تراز انقلاب اسلامی مسجدی است با برنامه و طرح راهبردی مناسب. برنامه ای فراگیر و رشد دهنده و پیش برنده برای تمامی اقشار، از مقطع طفولیت تا هنگامه مرگ و از زندگی فردی و شخصی تا حیات اجتماعی. اساساً هر محله و روستا و شهر و دیاری، اقتضائات خاص خودش را دارد، چنانکه هر جامعه و مردمانی به تناسب تنوع فرهنگ های بومی و سنت های قومی و اقلیمی، از حال و هوای خاص خود برخوردار می باشد؛ از این روی از مساجد نیز به تناسب این اقتضائات متنوع، انتظارات مطابق با شرایط و ویژگی های حاکم و جاری در هر منطقه و محلی می رود. مسجد تراز جامعه انقلابی و اسلامی به منزله کانون درمان دردها و بیماری های فکری، اعتقادی، تربیتی، سیاسی و اجتماعی و... باید با برنامه های مشخص و هدفمند و نیز طرح های راهبردی مناسب و شفاف بخش، بتواند اثرگذاری مطلوب در رفع نیازهای مردمان پیرامون خود به ویژه نمازگزاران مرتبط با مسجد را داشته باشد تا مسجد مطلوب و شایسته، شناخته بشود.

-هم افزا با رویکرد تعاملی و منعطف و به روز

از جمله شاخصه های مسجد تراز انقلاب این است که: در عین الهام از روش های سنتی و تجربه پیشینیان که درس و عبرتی برای آیندگان است، به تناسب شرایط زمان دارای ابتکار عمل و اقدام بلکه جلوتر از زمان باشد؛ و در عین حفظ استقلال، هم افزا با دیگر بازیگران عرصه فرهنگ دینی و انقلابی قرار داشته باشد؛ زیرا به طور طبیعی در جامعه اسلامی و انقلابی چه بسا تشکل های مردم نهاد و یا وابسته به دولت وجود دارند که در کنار کارکردهای مساجد به امور فرهنگی و یا حتی مناسبتی و مذهبی نیز می پردازند. آنچه در این خصوص

حائز اهمیت است این است که در جامعه دینی و انقلابی با محوریت مسجد، نوعی هم‌افزایی و هم‌پوشانی در این رابطه حاکم و اعمال گردد و این می‌طلبد اولاً شأن و جایگاه و یا نقشی نظامند بر ای مساجد در جامعه ترسیم و بلکه در سطح ملی به تصویب برسد تا همگان خود را در تنظیم با این کانون محوری موظف بدانند و دیگر اینکه مساجد نیز ظرفیت مدیریتی و هدایتی و اشراف خود را تقویت و در حد قابل قبولی برسانند.

-پناهی برای همه مردم

مسجد تراز انقلاب اسلامی، مأمن و ملجأ و پناه گمراهان و درماندگان و نیازمندان می‌باشد. اهل مسجد به یمن توفیقی که برای حضور در مسجد دارند، به منزله مؤمنانی که نسبت به دیگر افراد از شخصیت و وقار و شأن برتری در منظر عامه مردم برخوردار می‌باشند و در گرفتاری‌ها و مشکلات و نیازها به‌طور طبیعی به آنان به‌عنوان معتمد مردم هر محل مراجعه می‌کنند؛ و لذا حضور چنین افرادی در محیط مسجد، باعث می‌گردد که مسجد ملجأ و پناه همگان به‌ویژه درماندگان قرار گرفته و با آغوش باز و دلی گشاده و برخوردی گرم با انسان‌های ضعیف و جویای کمک و یاری دارند. مسجد در حالی که مجالی است برای پیرایش دل و اصلاح بیماری‌ها و آلودگی‌های باطنی و معنوی، کانونی است برای رفع نیازهای روحی و باطنی و حتی مادی و ظاهری نیازمندان و درماندگانی که به مسجد پناه آورده‌اند. البته محور این مرجعیت و ملجئیت، قطعاً امام جماعت است که قبلاً نسبت به شأن هدایتگری و پدری آن صحبت کرده‌ایم.

-مدیریت شورایی و تیمی

مسجد تراز انقلاب چه به لحاظ ارائه خدمات مادی و معنوی بر ریل عدالت عمل کرده و پناهی برای همه آحاد مردم به‌ویژه نیازمندان و انسان‌های گرفتار است، به لحاظ اداره و مسئولیت و مدیریت نیز قائم شخص خاصی نمی‌باشد زیرا مسجد وقتی با نیت خالص وقف حوزه دین و مکتب و انقلاب شد اختصاص به فرد یا جریان خاصی ندارد. در عین اینکه محوریت با امام جماعت است و دارای نظم و نظامی از ناحیه هیئت‌امناء اما روح مشورت و هم‌افزایی بر آن حاکم است و در همه ابعاد و امور تیمی و شورایی اداره می‌شود.

-حلقه وصل بین توده مردم و رهبری و نظام اسلامی

مسجد تراز انقلاب، کانونی است برای تبیین منویات رهبری حکیم و فرزانه انقلاب، کانونی است برای حفظ و تقویت روحیه انقلابی و ایثار و فرهنگ و عمل جهادی، کانونی است برای حمایت و پشتیبانی از ارزش‌های انقلاب و نظام اسلامی و انقلابی، سنگر و خاک‌ریز اول است برای پاسداری از ارزش‌های انقلاب اسلامی و.... حقوق متقابل امت و امام جامعه و یا ملت و نظام حاکم از موضوعات بسیار مهم و اساسی است که در آموزه‌های اسلامی و نیز آرمان‌های انقلاب اسلامی مورد توجه ویژه قرار دارد؛ زیرا از یک طرف این رهبری و حاکمان نظام اسلامی هستند که با اعتماد و حمایت و پشتیبانی و رأی مردم روی کار آمده و مسئولیت خطیر اداره جامعه و کشور اسلامی را به عهده گرفته‌اند و رمز موفقیت خود را در استمرار این حمایت و پشتیبانی می‌دانند، (حمایتی که تجلی آن در درک صحیح قوانین و دستورات و منویات رهبری نظام اسلامی و مسئولان امر و اطاعت از آن می‌باشد.) و متقابلاً حقی از ناحیه حاکمان اسلامی و انقلابی بر آحاد مردم است که به‌عنوان ولی نعمتان جامعه و کشور اسلامی بر مواضع و عملکرد مسئولان و مدیران جامعه و نظام، نظارت مفید و مؤثری داشته باشند. مسجد تراز انقلاب که در متن جامعه از محوریت اجتماعی و مردمی برخوردار است به‌واقع اصلی‌ترین کانونی است برای ایجاد این ارتباط و به‌منزله حلقه وصل بین افکار عمومی و توده مردم و حاکمان و متولیان نظام اسلامی می‌تواند نقش ایفا نماید. از طرفی با رصد و تمرکز بر منویات و هشدارها و توصیه‌های رهبری انقلاب و مسئولان نظام و تبیین بموقع آن در محیط مسجد، آحاد مردم را از راهنمایی‌های دیدبان تیزبین جامعه و انقلاب و نیز مسئولان نظام آگاه می‌سازد؛ و از طرفی با دعوت از مسئولان امر مردم را در جریان مستقیم سیاست‌ها و مصالح ملی قرار می‌دهد و از همه مهم‌تر زمینه طرح انتقادات سازنده و دیدگاه‌ها و پیشنهادات مردمی و رساندن آن‌ها به گوش مدیران و مسئولان نظام را فراهم می‌کند؛ بنابراین مسجد تراز انقلاب نقش دوطرفه‌ای را در جهت قوام و انسجام جامعه به عهده دارد از جهتی پیام و نظرات نظام و رهبران و مسئولان را بموقع و بهنگام برای عموم مردم تبیین و انتقال می‌دهد و از جهت دیگر مسجد را کانونی برای نظارت مردم و طرح انتقادات و اعتراض‌ها و نیز پیشنهادات شایسته مردمی و انعکاس و انتقال آن به مدیران و مسئولان امر قرار می‌دهد.

آسیب‌شناسی وضع موجود مساجد

با دریافت‌های مشاهده‌ای و بررسی نکته نظرات دریافتی مشخص گردید که بیشترین تمرکز اندیشمندان و صاحب‌نظران پیرامون این بخش بوده است.

آسیب‌های نظری و مبنایی: عدم درک صحیح کارگزاران حکومتی و دست‌اندرکاران اداره مساجد و نیز توده مردم از شأن و جایگاه و ظرفیت‌ها و حتی کارکردهای مساجد، چالش بزرگی است که باید رفع گردد. در تاریخ تمدنی اسلام مسجدمحور بسیاری از امور اجتماعی و شکل‌گیری نظامات مدنی بوده است ولی متأسفانه در کشور انقلابی و مکتبی ما در حال فراموشی است و تنها از بخش اندکی از ظرفیت‌های مساجد آن‌هم نه چندان مطلوب استفاده می‌گردد. چه آنکه از طرفی نیز نگاه‌های ابزاری به مسجد نابسامانی‌هایی را باعث گردیده و باید برای رفع آن سریعاً فکر و اندیشه‌ای بشود. برداشت ناصحیح و یا ناقص از استقلال نهادهای دینی از جمله مساجد و ایجاد فاصله‌های فاحش بین آنها و نهادهای دولتی و رسمی در نظام اسلامی معضل دیگری است که کمتر به آن توجه شده است. در حالی که نظام سیاسی مبتنی بر دین که اتفاقاً برخاسته از سنگر مسجد نیز می‌باشد لازم است متأثر از تفکر و فرهنگ مسجدی و در جهت تقویت آن برآید. چه آنکه لازمه حکومت دینی و اسلامی اصالت بخشیدن و اولویت دادن به نهاد دین و مجموعه‌های وابسته به آن است؛ و البته هیچ منافاتی با حفظ استقلال نهادهای دینی از جمله مساجد که اساساً مردم پایه می‌باشند نیز نخواهد داشت.

آسیب‌های ساختاری

مسجد به لحاظ ساختار و سازوکارهای سخت افزاری و اداره و مدیریت آن در تمامی سطوح همواره با مشکلات و آسیب‌هایی مواجه می‌باشد که در صورت عدم توجه به آنها نمی‌توان انتظار داشت از مسجدی پویا و اثرگذار برخوردار بود و لذا در بیان و نظرات بسیاری از صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران امر مسجد ملاحظاتی جدی طرح گردیده است که در ادامه به مهم‌ترین آنها می‌پردازیم:

- عدم وجود متولی واحد: به عبارتی وجود مدعیان فراوان و متعدد ولی نبود متولی مشخص پاسخگو و دارای قدرت و اشراف و قاطعیت که باعث گردیده است تا فرصت‌ها و ظرفیت‌های مساجد بعضاً خنثی و بی‌ثمر گردیده و بجای همگرایی و همپوشانی شبکه‌ای مساجد، دچار موازی کاری، دخالت و سؤاستفاده و بی‌برنامگی و روزمرگی بی‌خاصیت بشوند.

- کمبود مساجد و لوازم و امکانات: نبود آمار دقیقی از مساجد فعال، نیمه فعال و یا در حال ساخت و یا حتی مساجد تعطیل از یک سو و عدم سرانه لازم در این حوزه و نیز کمبود شدید امکانات سخت افزاری و نرم‌افزاری از سوی دیگر؛ و همچنین منابع مالی متفرقه و غیر منسجم و ابهام در کم و کیف اداره و مدیریت

مساجد و حتی عدم تخصیص اعتبارات و کمک های حداقلی از ناحیه دولت و کارگزاران حکومتی؛ تقریباً کار برنامه ریزی هدفمند و امیدبخش در جهت اهداف مسجد را غیرممکن ساخته است.

- تضييع حق مسجد (عقب ماندگی مساجد از توسعه همه جانبه): علی رغم سرچشمه و آغاز تحولات و پیشرفت های پس از پیروزی انقلاب اسلامی از سنگر مسجد و تغییرات گسترده در تمامی حوزه های سخت افزاری و نرم افزاری در زندگی جمعی و فردی آحاد جامعه؛ ولی مساجد به طور کلی از این روند عقب افتاده است و به واقع حق مسجد آن گونه ای که باید، نه از ناحیه مجاری تقنینی و نه تصمیم گیران عرصه های سیاسی و فرهنگی و برنامه ریزی کشور؛ ادا نگردیده است؛

- عدم تعریف هویت حقوقی برای مسجد: اداره يك مسجد در شرایط کنونی که دچار نوعی بوروکراسی و حاکمیت قوانین و ساختارهای حقوقی در بخش های مختلف جامعه است، شایسته نیست که به بهانه مردم پایه بودن و استقلال مساجد از جایگاه حقوقی محروم و مسجد دارای شخصیت حقوقی نباشد.

- نبود سیستم آموزشی و توجیهی مدیران و متولیان مساجد: در عصری که جزئی ترین کارها و امور، تخصصی و حرفه ای می باشند و نیاز به مهارت های مرتبط دارند؛ مساجد با وجود دامنه گسترده و ظرفیت های متنوعی که دارند به مراتب بیشتر نیازمند مدیران و متولیان و دست اندرکاران کارآزموده و دوره دیده می باشد و لذا ایجاد سیستمی آموزشی و توجیهی برای این منظور از ضروریات است.

آسیب های کارکردی و ظرفیتی مساجد

- یکی از آسیب های کارکردی مساجد در حال حاضر این است که بسیاری از مساجد دارای ظرفیت های حداقلی بوده و از کمترین نمازگزار برخوردار می باشند و همچنین از حیث ترکیب با حضور کم رنگ قشرهای جوان مواجه هستند.

- سیاست زدگی و یا برداشت نادرست از کارکرد سیاسی مسجد نظر بر اینکه تاکنون در حوزه مسجد و بلکه فراتر در نهادهای دینی و حوزوی علی رغم وجود نظریه های مبنایی، نسبت به درک و فهم و بینش سیاسی که امری است لازم و ضروری و تفکیک آن از سیاست بازی و یا سیاست زدگی؛ اقدام تبیینی مناسب و شفاف و ملموسی صورت نگرفته است، با بروز و ظهور جناح بندی های سیاسی و حوادث و پدیده های سیاسی روز و خلط در گفتمانها و مواضع سیاسی، بعضاً مساجد در گیر موضوعات سطحی گردیده و باعث تنشهای سیاسی بین متعصبین وابسته به جناح های گوناگون و در نتیجه خارج شدن مسجد از ریل استقلال و

مشارکت همگانی؛ تا جایی که شائبه وابستگی مسجد به جناح خاص و تضعیف شبکه همگرا و منسجم مساجد شده است.

- کم توجهی به بهداشت و تمیزی و زیبایی مساجد قطعاً یکی از جاذبه‌های مسجد زیبایی و وضعیت ظاهری آن به لحاظ بهداشت و تمیزی و نظم حاکم بر آن می‌باشد؛ ولی متأسفانه در بسیاری از مساجد این امر مورد توجه نمی‌باشد. مسجد زیبا و تمیز یقیناً، با استقبال بسیار بیشتر نسبت به مسجد فاقد این مهم مواجه می‌شود.

- منابع مالی متفرقه و نامناسب در اداره مساجد اساساً مردم پایه و با عزتمندی و حفظ حرمت آن باید توسط خیرین و واقفینی خوش نام و متدین و مساعدتها و کمک های نمازگزاران احداث و اداره گردد. ولی شرایط خاص و انتظارات از مساجد به گونه‌ای در جامعه اسلامی و انقلابی رقم خورده است که بعضاً با انگیزه استقلال و برخورداری مالی، اماکن تجاری و درآمد زایی پیرامون مسجد ایجاد شده است که به مرور زمان مشکلات و مسائلی به وجود می‌آورد و باعث شائبه های نامناسبی می‌شود که این امر با قداست مسجد سازگاری ندارد.

بعد دوم - ترسیم وضع مطلوب مسجد تراز

جامعه مسجد پایه

«مسجد پایگاه انواع و اقسام فعالیت‌های اجتماعی است؛ یعنی وقتی ما مردم را این محور جمع کردیم از آن‌ها چه می‌خواهیم؟ یکی از چیزهایی که می‌خواهیم این است که به فعالیت‌های اجتماعی بپردازند. در جامعه اسلامی همه آحاد وظیفه دارند، مسئولیت دارند، باید کار انجام بدهند، کار برای پیشرفت جامعه، کار برای امت؛ بنابراین اینجا (مسجد) پمپاژ فکرها و پراکنده کردن وظائف مختلف و کشاندن مردم به کارهای گوناگون است» (بیانات امام خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۵/۲۱) اصلی‌ترین آرمانی است که با ظهور انقلاب اسلامی، بارقه‌امیدی بود که در دل‌ها ایجاد گردید.

الف) ظرفیت های مسجد تراز انقلاب اسلامی

ظرفیت های مسجد تراز انقلاب اسلامی حول محور عبادت و ذکر و دعا و ارتباط با خدا و اقامه نماز و دیگر ارزش‌های دینی و مکتبی و نیز زنده نگه‌داشتن راه و منش اولیاء خدا و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام و مناسبت‌های مرتبط و آموزش‌های دینی و قرآنی صورت می‌پذیرد. و اما کارکردها ناظر بر

ظرفیت‌هایی است که بر حسب ضرورت و نیاز نمازگزاران و اهالی محل در فضا و پیرامون مسجد به تناسب امکانات و استعدادهای موجود احیاء و جریان می‌یابد. فرق کارویژه و کارکرد در این است که اگر مسجدی نسبت به کارویژه‌ها کوتاهی داشته باشد دیگر نمی‌توان به آن مسجد گفت و البته مورد سؤال عامه مردم نیز قرار می‌گیرد ولی در کارکردها اگر امکانی برای تحقق آن صورت پذیرد تنها می‌تواند قابل تقدیر و تجلیل باشد، چه آنکه توانسته است خدمات ویژه‌ای به نمازگزاران و مردم محل ارائه بدهد و مسجد تراز انقلاب اسلامی به‌واقع مسجدی است که در هر دو جهت پویا و فعال باشد. از جمله کارویژه‌ها:

معنویت افزایی (عبادت و سجود)

مسجد، اسم مکان است از سجود، و سجده نیز دوست‌داشتنی‌ترین حالت نزد خدا و شکوهمندانه‌ترین جلوه عبودیت و بندگی خالصانه که نشانی از خضوع و خشوع در برابر خالق هستی دارد. الزامات و عوامل و نیز مصادیق روشن و تجلی‌بخش این اکسیر روح‌افزا در منابع دینی به‌ویژه قرآن و روایات فراوان است که به برخی از آن‌ها اشارتی می‌شود.

- ذکر و یاد خدا

ذکر و یاد خدا امری است قلبی که باید پیوسته و بلاانقطاع، نیاز اصلی حیات معنوی انسان مؤمن را تأمین نماید زیرا به‌منزله آب حیاتی است که همواره از سرچشمه فیض و رحمت الهی جریان می‌یابد و روح و روان و دل و قلب انسان تشنه معرفت و معنویت را سیراب می‌سازد، ذکر خدا عالی‌ترین مرحله عرفان و خودسازی است، چه آنکه انسان ذاکر را به آخرین مرحله کمال و بلکه رسیدن به حریم آرامش‌بخش قرب و وصل به ذات اقدس اله می‌رساند و مسجد حریم مقدسی است برای خلوت‌گزینی با رب ودود و دست‌یازی به چنین اطمینان و آرامش روحانی؛ چنانکه فرمود: «الا بذكر الله تطمئن القلوب».

- اقامه نماز؛ مظهر توحید و عبودیت

عالی‌ترین مصداق ذکر خدا و برترین عبادت‌ها؛ نماز است؛ و لذا اقامه نماز در بهترین حالت‌ها یعنی (جماعت) و در بهترین وقت یعنی (اول وقت) و در بهترین مکان‌ها یعنی (مسجد)؛ سفارش شده است. «إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي، همانا منم الله، جز من خدایی نیست، پس مرا بندگی کن و نماز را به یادار تا به یاد من باشی» (طه، ۱۴)

- نجوا و دعا و نیایش

مسجد وعده گاه وصل و ارتباط با خدا و شستشوی دل و پالایش باطن است، محل انس و خلوت با حضرت دوست که با دعا و نیایش و ذکر و مناجات متجلی می گردد.

در فضیلت دعا همین بس که خدای متعال خود امر بدان نموده است: «وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ... = مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم» (غافر، ۹۰)

- تلاوت و انس با قرآن

به راستی چه جایی مناسب تر و بهتر از مسجد برای این گفتگو و خلوت با خدای متعال. چنانکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَيَتَدَارَسُونَ بَيْنَهُمْ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ...؛ هیچ گروهی در خانه های خدا گرد هم نیامدند و به تلاوت و بحث درباره کتاب خدا نپرداختند، جز آنکه آرامش الهی بر آنان فرود آمد و رحمت الهی آنان را فرو پوشاند، فرشتگان گرد آن ها را فراگرفتند و خداوند در جمع کسانی که نزد او هستند، از ایشان یاد کرد»

- اعتکاف

به معنای توقف و درنگ در جایی و به امر خاصی پرداختن، به گونه ای که متوجه کار دیگری نشود. در عرف جامعه دینی و انقلابی، اعتکاف به معنای اقامت ۳ روزه و بیشتر در مسجد برای عبادت و راز و نیاز و سه روز پی در پی روزه داری و خلوت با خدای متعال.

- پالایش باطن

عارفان و سالکان طریق وصل و قرب الی الله، مراحل سه گانه (تخلیه، تحلیه و تجلیه) را همواره به طالبان و تشنگان این راه توصیه می نمایند. مراد از تخلیه، پالایش نفس و قلب و باطن است از پلشتی ها و علایق شیطانی و خبث طینت و کثافات درون که در قرآن و روایات و نیز سفارشات و عالمان عامل و صاحب نفسان ره یافته به حریم قرب الی الله؛ الزامات و ابرار آن (توبه و استغفار و انابه و اشک و ناله از سر خوف و ترس از رسوایی در قیامت و محشر) بیان گردیده است؛ و حال آیا پناهگاهی و مأمنی بهتر از مسجد برای آشتی با خدا می توان یافت.

- ارتقای آگاهی های دینی و مکتبی

محراب و منبر؛ دو بال و دو پایه اساسی هر مسجدی است به گونه ای که با نادیده گرفتن آن مسجد از هویت و جوهره مسجدی خود فاصله می گیرد. محراب؛ نماد اقامه نماز در بهترین حالت یعنی جماعت است

و به منزله پیشانی مسجد جهت قبله و هم نوایی و هم صدایی مؤمنان و نمازگزاران را نشان می‌دهد و اما منبر که یادگاری از دوران انبیاء الهی به‌ویژه پیامبر رحمت(ص) است نماد تبلیغ و ترویج ارزش‌های دینی و وعظ و موعظه و نصیحت و ارشاد و انذار، برای مخاطبان مسجدی است.

- برپایی مراسمات مذهبی و انقلابی

به تناسب مناسبت‌های گوناگون از قبیل ماه مبارک رمضان و ماه محرم و صفر و اعیاد و موالید خجسته و شهادت‌های اولیای الهی و ائمه معصومین سلام‌الله‌علیهم و نیز مناسبت‌های ملی و انقلابی همچون دهه مبارک فجر و هفته دفاع مقدس و تکریم مساجد و....

- گفت‌وگوهای سیاسی و انقلابی و جلسات بصیرتی

در جهت ارتقاء بینش و آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی و فرهنگی.

ب) کارکردهای مسجد تراز انقلاب اسلامی

- تولید و صیانت از سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی اگرچه با نظامات مختلف اقتصادی، سیاسی، امنیتی و دیگر شئون جامعه، ارتباط مستقیم دارد اما در تمامی ابعاد از ماهیتی فرهنگی و بلکه ایدئولوژیک برخوردار می‌باشد؛ و لذا به‌عنوان پشتوانه‌ای برای رشد و پیشرفت و نیز ثبات و جاودانگی جامعه تلقی می‌گردد. از این روی ضروری است که به‌طور ویژه مورد توجه قرار گیرد، زیرا فرهنگ و تمدن و سبک زندگی فعلی جامعه ما نیازمند پالایش و بارگیری تازه و نوین است. اکنون در دهه پنجم پیروزی انقلاب و کسب تجربه نسبتاً موفق حکومت دینی در (چهار دهه قبل - گام اول) زمان آن فرا رسیده است تا به فضل الهی در جهت بارور نمودن فرهنگ و تمدن اسلامی ایرانی که یکی از ضروریات جامعه انقلابی اسلامی بشمار می‌رود اقدامی همه‌جانبه و بنیادین صورت پذیرد. زیرا با محوریت مسجد تراز که یکی از مهم‌ترین کانون‌های محوری تولید سرمایه‌های اجتماعی است، ظرفیت فوق‌العاده بالنده و قدرت پیش‌روندگی بالایی فراهم می‌باشد.

- مسجد و جهاد علمی

جهش و پیش‌برندگی علمی با تشکیل گروه‌ها و لجنه‌های علمی و ایجاد فضاها و مطالعاتی و پژوهشی، فرهنگ کتاب‌خوانی، ایجاد کتابخانه و سالن مطالعه و... از موضوعات با اهمیت و لازمی است که مسجد

تراز انقلاب با پوشش محیط پیرامونی خود و جذب استعدادها و ایجاد زمینه‌های رشد و شکوفایی در جهت تحقق آن‌ها گام برمی‌دارد. رسول خدا (ص) با تأکید فراوان، همگان را به فراگیری دانش فرامی‌خواندند. ایشان (ص) بر آموزش بخصوص آموزش دینی اهتمام بسیار می‌ورزیدند، به طوری که می‌توان سخنان مکرر رسول خدا (ص) درباره آموختن و آموزش دادن کتاب خدا و تلاش‌های علمی پیوسته را از جلوه‌های نهضت علمی نبی اکرم (ص) دانست. از این رو از همان ابتدای بعثت آموزش دین به‌عنوان اساس کار آموزشی مسلمانان قرار گرفته بود» (فتال نیشابوری، ۱۳۶۸: ۱۲).

-مسجد و سبک زندگی اسلامی و انقلابی (کانون مشاوره‌های حقوقی، خانواده و...)

یکی از اصلی‌ترین رسالت‌های مسجد تراز انقلاب، نشر معارف قرآنی و فرهنگ‌سازی است. مسجد به دلیل جایگاه رفیعی که در اجتماع دارد، می‌تواند فرهنگ عمومی را بازسازی نماید و سبک زندگی انسان‌ها را اصلاح کند. نقش جامعه‌شناختی مسجد، گویای این مهم است که ایجاد تغییرات اجتماعی با مسجد امکان‌پذیر خواهد بود. در مسجد مردم با آموزه‌های دینی آشنا می‌شوند. مسجد انسان را با پاکان و نیکان هم‌نشین می‌نماید. اصلاح مفاسد اخلاقی و نابهنجاری‌های اجتماعی از طریق ارتباط با مسجد تحقق می‌یابد.

-مسجد و تربیت نسل جدید (کادرسازی و پرورش و شکوفایی استعدادها)

اسلام برای تعلیم و تربیت اهمیت خاصی قائل است؛ چنانکه هر جا سخن از ارسال رسولان به میان می‌آورد، تعلیم و تربیت و تزکیه را برنامه اصلی آنان معرفی می‌فرماید. خداوند متعال برای انسان مقرر فرموده است که به اختیار خود و با پیروی از دستورات پیامبران و برنامه‌های آسمانی و با کوشش و تلاش پیگیر، کسب تعلیم و تربیت کند و به مقام شایسته انسانی برسد؛ زیرا سرکشی غرایز حیوانی و ظلمات جهل و خواهش‌های نفسانی را جز با تربیت صحیح و الهی نمی‌توان مهار و برطرف کرد.

-مسجد و امر به معروف و نهی از منکر (نظارت ملی و عمومی)

«امر به معروف و نهی از منکر» از اساسی‌ترین و ارزشمندترین وظایف امت اسلام است و هر فردی از اعضای جامعه اسلامی موظف است که مردم را به ارزش‌ها دعوت و از ضد ارزش‌ها باز دارد. دو فریضه الهی که سلامت حیات اجتماعی بشر را هدف و ثمره مبارک خود قرار داده است. دو واجبی که قوام و نهادینه شدن دیگر فرائض و واجبات و اعمال خیر در گرو آن تعریف گردیده است.

-مسجد و دشمن‌شناسی (بصیرت‌افزایی)

در نظام و جامعه و حکومت اسلامی مسجد صرفاً کاربری عبادی ندارد بلکه علاوه بر آن، مرکز اصلی برای بصیرت‌افزایی و تعمق باورهای دینی و انقلابی و تربیت نیروهای متعهد می‌باشد، لذا هم ظرفیت مجاهدت علمی در مساجد وجود دارد و هم ظرفیت مجاهدت عملی و مقرر فرماندهی و جایگاه برنامه‌ریزی و مبارزه با کفر و نفاق.

-مسجد و ولایت‌شناسی و ولایت‌مداری

مسجد به عنوان کانون اصلی تبیین و نهادینه‌سازی منویات و رهنمودها و دستورات ولی امر مسلمین، رهبری معظم انقلاب (مدظله‌العالی)، در حال حاضر، نقش اساسی را به صورت حلقه وصل توده مردم با امامت و ولایت و رهبری؛ ایفا می‌نماید؛ هم مکانی است برای شناخت هرچه بیشتر امامت و ولایت و تئوری ناب ولایت‌فقیه و مبانی آن در عصر غیبت و انتظار و هم محلی است برای تقویت و ابراز مودت و دوستی با اولیاء خدا و امام و مقتدای جامعه و درنهایت کانونی است برای نهادینه کردن گوش بفرمانی و اطاعت‌پذیری و تبعیت محض از منویات و رهنمودهای ولی امر مسلمین.

-مسجد و تربیت زمینه‌ساز ظهور

تربیت زمینه‌ساز، مهندسی ایجاد و حفظ آمادگی همه‌جانبه منتظران است که با اندیشه وجود امام غایب و اهتمام بر انجام وظائف، در جهت زمینه‌سازی امر مقدس فرج و ظهور، برای رسیدن به کمال مظلوم و جامعه در تراز نهضت جهانی مهدوی، صورت می‌پذیرد؛ و لذا هدف آرمانی جامعه زمینه‌ساز ظهور؛ (تحقق جامعه توحیدی و حاکمیت عدل جهانی است)

-مسجد و فرهنگ و هنر

اصلی‌ترین پایگاه فعالیت‌های فرهنگی چه در دوران پیامبر عظیم‌الشأن(ص) و چه در دوران ائمه اطهار مساجد بوده است. در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون نیز مساجد محور اصلی فعالیت‌های فرهنگی و بلکه هنری به‌ویژه در محلات بوده و باید باشد. مسجد همواره مشعل هدایت، کانون توجه به ارزش‌های والای انسانی و نشانگر هویت فرهنگ و هنر اسلامی و انقلابی باید باشد تا از این رهگذر به‌عنوان

مرکز پیشگیری و کاهش بزه‌های اجتماعی و ترویج ارزش‌های انسانی و اسلامی و انقلابی نقش آفرین بوده باشد.

-مسجد و حفظ انسجام و آمادگی همه‌جانبه (پایگاه‌های مقاومت بسیج)

استقرار پایگاه‌های مقاومت بسیج اعم از برادر و خواهر در مساجد، ضمن هم‌افزایی در اداره و رونق برنامه‌های مساجد در تقویت روحیه جهادی و انقلابی در بین آحاد مردم و نمازگزاران می‌تواند اثرگذار باشد. پایگاه بسیج و کانون فرهنگی مساجد با تشویق جوانان و نوجوانان به این مهم می‌تواند نقش مؤثری را در جهت ترویج ارزش‌های اسلامی و انقلابی از جمله اقامه امر به معروف و نهی از منکر ایفا نمایند. پایگاه‌های مقاومت بسیج در مساجد محلات علاوه بر اهتمام نسبت به مناسبت‌های ملی و انقلابی و تدارک و اجرای برنامه‌هایی ویژه آن‌ها در خصوص زنده نگه‌داشتن یاد و خاطره شهدای عزیز انقلاب و دفاع مقدس و... نقش کلیدی و اساسی را می‌توانند ایفا نمایند.

-مسجد و جهان اسلام (کانون وحدت، هم‌افزایی، تقریب مذاهب)

تبلور وحدت در کانون‌های مساجد تراز انقلاب و روشنگری سیاسی وحدت آفرین در مساجد، مهم‌ترین وظیفه نهادهای دینی و فرهنگی است، در این راستا روز جهانی مسجد فرصتی است مغتنم برای تبیین این کارکرد فوق‌العاده مهم مساجد تراز انقلاب اسلامی به‌ویژه در مقطع کنونی که جریان بیداری اسلامی و جبهه مقاومت جوامع اسلامی و ملت‌های مظلوم جهان را تحت تأثیر خود قرار داده است.

-تحقق اتحاد و تقریب مذاهب در مسجد

مقام معظم رهبری ضمن بیانات ارزشمند خود می‌فرمایند مسجد نه فقط در زمان ما و نه فقط در کشور اسلامی ما، بلکه در نقاط مختلف عالم و در طول تاریخ، منشأ آثار و نهضت‌های بزرگ و حرکات اسلامی بزرگی شده است. ایشان حفظ وحدت را در سایه اشتراکات مسلمین (همچون دین اسلام، مکان عبادت همچون مسجد، ادای شعائری نظیر حج)، فریضه و واجب برای تمامی مسلمانان خوانده و همواره به ایشان توصیه می‌فرمایند که باید از اختلافات جزئی، سلیقه‌ای و عقیده‌ای عبور کرده و بنا بر نص قرآنی اَمّت واحده تشکیل داد.

-مسجد و فعالیت‌های اجتماعی

مسجد به منزله سنگری است همیشه زنده و پویا، بسان قلبی است که نبض حیات اجتماعی را در اختیار دارد و سرزندگی و نشاط و اثربخشی را به طور مستمر و مداوم به بدنه جامعه اسلامی تزریق می نماید.

-مسجد و قرآن و عترت

مسجد تراز انقلاب اسلامی از جمله مهم ترین شاخصه آن اهتمام ویژه نسبت قرآن و عترت، می باشد. چنانکه مساجد، همواره به منزله دانشگاه علوم قرآن و حدیث چه در صدر اسلام و چه پس از آن تا عصر ظهور مطرح بوده و خواهند بود. جلسات آموزشی دروس قرآن و معارف اسلامی در مسجد از صدر اسلام تا امروز، شاگردان بسیاری را تربیت و به جامعه اسلامی معرفی نموده است، شاگردانی که بار عظیم فکری و فرهنگی و دینی جامعه اسلامی را در طول قرون گذشته بر عهده داشته و هم اینک نیز بر دوش دارند.

-مسجد و مناطق محروم (نقش معین)

مسجد تراز انقلاب اسلامی؛ مسجدی است که علاوه بر هدف گذاری در محله، دوردست ها را هم به لحاظ حمایت و پشتیبانی هدف گذاری نماید. معمولاً در مساجد انقلابی، به فراخور حال ظرفیت ها و انگیزه هایی وجود دارد که می تواند در جهت خدمت رسانی به مناطق محروم یا آسیب دیده از حوادث طبیعی و غیر مترقبه بکار گرفته شود.

-مسجد مرکز دادخواهی و قضاوت (حل اختلاف)

به گواهی تاریخ، مسجد نخستین مکانی است که پیامبر اکرم (ص) در آن به قضاوت و دادخواهی و حل و فصل اختلافات، منازعات و صدور احکام قضایی پرداختند، مکان دیگری جز مسجد برای قضاوت آن حضرت نقل نشده است. یکی از دلایلی که پیامبر اعظم (ص) مسجد را جایگاه قضاوت قرار دادند، این بود که همه افراد از قوی و ضعیف، توانگر و بینوا و کوچک و بزرگ، شاهد اقامه عدل و اجرای احکام الهی باشند و به آن روی آورند که این موضوع، تهذیب نفوس را موجب خواهد شد (حموده، ۱۳۸۴: ۱۱۵).

-مسجد پایگاه نظامی و حفظ آمادگی

مسجد در صدر اسلام کانون اصلی جذب و سازمان دهی و آموزش نظامی و ایجاد آمادگی برای تقابل با دشمنان و دفاع از ارزش ها و آرمان های مکتبی و انسانی و محل ایراد خطبه های آتشین امام علی (علیه السلام) بود. از ابتدای شکل گیری اسلام و تشکیل حکومت اسلامی توسط پیامبر (ص) در مدینه، مسجد مهم ترین

سنگر و پایگاه برای دفاع از اسلام بود. به صورتی که مرکز حکومت و محل تصمیم‌های مهم مسجد بود. از این روی مسجدی تراز انقلاب اسلامی است که با الهام از صدر اسلام، به منزله سنگری پویا و فعال در هر محله و منطقه‌ای ایفای نقش نماید.

-مسجد و پناهگاه نیازمندان و مستمندان

حس نوع دوستی و فرهنگ تعاون و صدقه و انفاق از شاخصه‌های اصلی ایمان و مصادیق روشن عمل صالح است. تا جایی که خدای متعال در قرآن کریم، هرگاه سخن از اقامه نماز و ایمان و توحید به میان آورده است، از زکوات و انفاق نیز به عنوان مؤلفه اساسی مبارزه با فقر و تنگدستی یاد کرده است. فقر و تهیدستی یکی از مهم‌ترین عوامل آسیب‌های اجتماعی است که ممکن است یک جامعه را به جهات گوناگون به چالش بکشد و البته به طور طبیعی در زندگی اجتماعی خانواده‌ها و نیز اشخاصی وجود دارند که به هر دلیلی از محرومیت برخوردار می‌باشند. چه بسیار مناطقی در گوشه و کنار شهرها و بلکه نقاط دوردست کشور وجود دارد که با فقر و نداری و محرومیت‌های مادی و معنوی دست و پا می‌زنند. هرچند بخش قابل توجهی از این محرومیت‌ها ریشه در سوءمدیریت و سیاست‌های غلط و عدم وجود مدیران جهادی و ایثاری و بسیجی دارد.

-مسجد تراز انقلاب و مدیران پاسخگو (مدیران جهادی و انقلابی)

در فضا و محیط مسجد می‌توان سازوکاری را پیش‌بینی کرد که در یک شب و یا روزی در ساعتی مشخص مسئولان و مدیران به همراه معاونین مربوطه دعوت گردیده و با حضور در جمع نمازگزاران به پاسخگویی پرسش‌ها و نیز طرح دیدگاه‌ها و در نهایت اطلاع‌رسانی به آحاد مردم، پردازند.

-مسجد کانون تبادل و تضارب آراء و دیدگاه‌ها

مسجد تراز انقلاب در عین سرزندگی و پویایی، زمینه‌ها و فرصت‌هایی را خلق می‌کند برای انعکاس نظرات و دیدگاه‌های آحاد نمازگزاران و اهالی محل و نیز دریافت اعتراضات و انتقادات و انتقال آن‌ها به مجاری ذی‌ربط و یا دعوت از مسئولان امر و ارائه توضیحات و یافتن پاسخ ابهامات و شبهات مردمی (برخی به دنبال ایجاد فضایی برای طرح انتقادات و اعتراضات مردمی هستند، درحالی که اگر مسئولان نظام گوش

شنا داشته باشند و با حفظ روحیه مردمی به میان مردم بروند قطعاً به درد دل توده مردم آگاه و قبل از بروز اعتراض و یا انتقادی، خواسته مردم تأمین می‌گردد) و بهترین مکان برای این تلاقی مساجد می‌باشد.

—مسجد و خودسازی، ترکیه و تهذیب، جهاد اکبر، انسان‌سازی

«نماز باید با کیفیت و توجه عمیق به خداوند متعال و به دور از آفاتی همچون غفلت و ریا باشد و نقش ائمه جماعات در تبیین و ترویج عملی و زبانی مسئله نماز به‌عنوان حقیقتی جذاب و شوق‌انگیز بسیار مهم است.» ایشان، مسجد را پایگاهی برای همه کارهای نیک دانستند و فرمودند: مسجد باید پایگاه «انسان‌سازی، عمران دل و دنیا، مقابله با دشمن، بصیرت‌افزایی و زمینه‌سازی برای ایجاد تمدن اسلامی» باشد.

—مسجد و جبهه فرهنگی (سنگر و خاک‌ریز اول)

مسجد هسته مقاومت فرهنگی و پایگاه فعالیت اجتماعی است، اگر حصار و خاک‌ریز فرهنگی نباشد، همه چیز از دست می‌رود، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، محوریت بخشیدن به مساجد را از جمله هنرهای بزرگ امام عظیم‌الشأن برشمردند و افزودند: مسجد «پایگاه انواع فعالیت‌های اجتماعی» است و در تقویت فکری و ترغیب مردم به فعالیت‌های گوناگون اجتماعی نقش اساسی دارد. مساجد را پایگاه «اجتماع، مشورت، مقاومت، برنامه‌ریزی و حرکت اجتماعی و فرهنگی» خواندند.

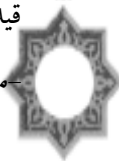
—شورای راهبردی و یا اندیشه ورزی مسجد

از جمله کارکردها برخوردار از شورایی است تحت عنوان اندیشه ورزی و یا اتاق فکر که با نگاه راهبردی و با حضور پیشکسوتان از طرفی و حضور تنی چند از جوانان مستعد و بانگیزه مسجد؛ شکل می‌گیرد.

—تجلیل از پیشکسوتان و خدمتگزاران مسجد

در مقام تجلیل از پیشکسوتان و خدمتگزاران مسجد در ادوار گذشته، برای آن دست افرادی که در قید حیات هستند، نشست‌ها و همایش‌های مرتبط امری است لازم و پرفایده؛ و برای آن دست اشخاصی که در قید حیات نیستند لازم است نام و نشانی از ایشان در محیط مسجد برای همیشه زمان ثبت و نصب گردد.

—مسجد و مدرسه و خانواده

نقش خانواده به عنوان عاملی تأثیرگذار در تربیت دینی فرزندان نقشی است منحصر به فرد و بعد از آن نقش مدرسه در آموزش مفاهیم دینی و برقراری ارتباط بین مسجد محل و مدرسه قابل توجه می‌باشد. اولین و مهم‌ترین پایگاه یادگیری را باید کانون خانواده دانست؛ چراکه خمیرمایه شخصیت فرزندانمان بلکه آدمی در خانواده شکل می‌یابد و نگرش‌ها و رغبت‌ها و رفتارهای خوشایند و ناخوشایند به پدیده‌های مختلف از خانه سرچشمه می‌گیرد؛ بنابراین کانون خانواده را باید اولین و بهترین مدرسه‌ای دانست که جوامع بشری از آنجا رشد می‌کنند.

-مسجد و تمدن اسلامی

به نظر می‌رسد مهم‌ترین کارکرد مسجد که جامع همه کارکردهاست، تمدن‌سازی است. اگر شما به زمان رسول الله (ص) هم نگاه کنید احداث شهر و تعاملات مدنی حول مسجدالنبی شکل می‌گیرد. در زمان حضرت امیر هم مسجد کوفه مرکز خلافت می‌شود. حتی در ادبیات دینی داریم که حضرت حجت هم مسجد کوفه را به عنوان دارالخلافت قرار خواهند داد. در روایت داریم که از مسجد کوفه هزار در باز خواهد شد. این یعنی مرکز مدیریت جهانی حضرت خواهد بود.

-مسجد و نوجوانان و جوانان

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی): «توجه خاص به جوانان و قائل بودن جایگاهی خاص برای نسل جوان» و به ائمه جماعات توصیه کردند: «دل جوانان را با ایجاد جاذبه صحیح یعنی «سخن و اقدام آمیخته با معنویت و عرفان واقعی» جذب مساجد کنید تا کشور و جامعه از برکات فراوان حضور نسل جوان در مساجد بهره‌مند شود.» مسجد به عنوان اصلی‌ترین کانون تربیت و رشد فکری و معنوی بهترین امکانی است برای هدایت، مشاوره، شکوفایی استعدادها و تربیت و تعالی نوجوانان و جوانان که البته اگر الزامات آن مورد توجه قرار گیرد به منزله تکیه‌گاهی مطمئن و رشد دهنده در خدمت این مقطع سنی از آحاد جامعه می‌باشد.

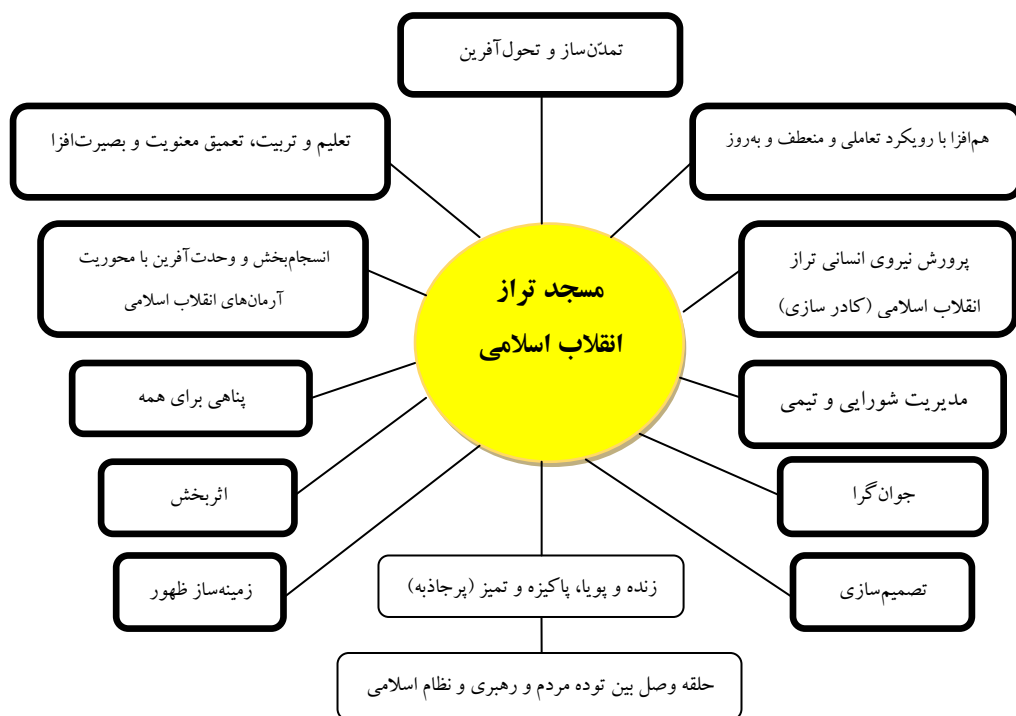
-مسجد و بانوان

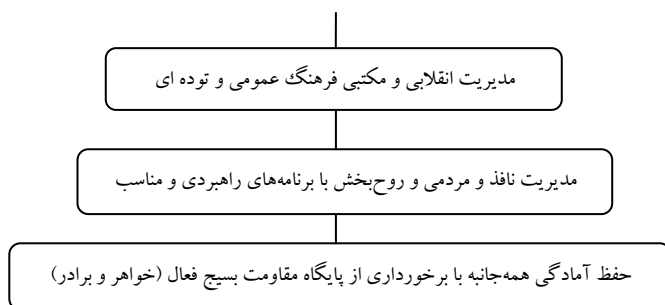
بانوان به عنوان نیمی از پیکر جامعه انسانی، همانند مردان در مشارکت عمومی، پایگاه و جایگاه مناسب دارند و نمی‌توان از نقش سازنده آنان چشم پوشید. اسلام با حضور بانوان در عرصه‌های مختلف اجتماعی مخالف نیست و آن را منع نکرده است، بلکه وظیفه اصلی وی را مادری می‌داند و تربیت و پرورش

انسان‌های بزرگ و وارسته؛ البته در کنار آن نیز به آنان اجازه داده تا با حفظ حریم و عفت و پاک‌دامنی و در پوششی محفوظ از تیر زهر آگین نگاه‌های هوس‌آلود و شیطانی، در اجتماع حضور یابد و برای رشد و ترقی خود و جامعه گام بردارند.

—مسجد و مبارزه با تحجر و انفعال و انحراف

مسجد ضمن آنکه کانونی است برای تبیین و نهادینه‌سازی فرهنگ دینی و مسجدی و انقلابی و به عبارت بهتر فرهنگ ناب اسلامی، همواره باید اوضاع و جبهه‌های فکری زاویه‌دار با اسلام ناب را رصد کرده و با منطقی قوی به مبارزه با آن‌ها پردازد. مسجد تراز به‌واقع تجلی‌بخش نوعی فرهنگ و باور و بینش و گرایش‌هایی است که ریشه در حقیقت دین و اسلام زنده و ناب دارد.

نتیجه گیری

نتایج و یافته های حاصل از این پژوهش گویای آن است که :

مسجد با ظرفیت شبکه‌سازی منحصر به فرد و پیشینه تمدنی و تأثیرگذار در عرصه‌های تعلیم و تربیت عامه مردم و هدایت افکار عمومی و فرهنگ توده‌ای می‌تواند به‌عنوان سرمایه‌ای عظیم برای قوام جامعه اسلامی و تداوم انقلاب اسلامی همچنان مطرح باشد. ابهام در رابطه مسجد با حاکمیت، مدیریت مساجد، رابطه مسجد با حوزه‌های علمیه، تداخل مدیریتی در عین وجود مدعیان فراوان که هم اثرگذارند و هم مسئولیت نمی‌پذیرند، اکنون شاهد آن هستیم افول جایگاه مسجد و فرهنگ مسجدی در فضای عمومی جامعه و ضعف در انجام رسالت تعلیم و تربیت اسلامی و انقلابی و تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، سردرگمی نظری و چالش‌های عملی و نابسامانی مسائل مرتبط با مسجد، جاذبه‌ها و دافعه‌ها به‌ویژه برای نسل جوان، مخاطرات و تهدیدات از ناحیه دشمنان که برای حذف و کم‌رنگ کردن نقش مسجد (این سنگر اصلی و همیشگی انقلاب) همواره تلاش و توطئه داشته‌اند. از این روی تبیین درست شأن و منزلت مسجد تراز انقلاب اسلامی و احیای ظرفیت‌های تمدن‌ساز و تحول‌آفرین مساجد و بازگرداندن اثرگذاری آن در دستگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر، امری است ضروری و باید بدون فوت وقت صورت پذیرد والا خسارت‌ها و آسیب‌های ناشی از آن غیرقابل جبران خواهد بود. بنابراین مسجد تراز انقلاب اسلامی باید مانند مساجد صدر اسلام به‌عنوان کانون و سنگر اصلی و جایگاه واقعی خود را باز یابد. به‌طوری که نیروهای فعال در مساجد به‌طور مستقیم در متن انقلاب شرکت نموده و از مساجد، سنگر و خاک‌ریزی محوری و مؤثر برای پیشبرد اهداف انقلاب و پشتیبانی از آن بسازند. به‌گونه‌ای که از آن پس مساجد نقش کانون و پایگاه ارتباطی توده مردم را در

فرآیند شکل‌گیری و تثبیت نظام بر خواسته از متن انقلاب بر عهده گرفتند و در شرایط حساسی که نهضت اسلامی فاقد از هرگونه تشکیلات منطبق با معیارهای اسلامی بود، این مساجد بودند که توانستند این نارسایی مهم و خلأ جدی را جبران کرده و به جذب و هدایت و سازمان‌دهی و انسجام نیروهای مردمی بپردازند. اما با گذر از دوران تثبیت نظام اسلامی و پیروزی عزتمندانه در دفاع مقدس هشت‌ساله و ناکامی و یاس دشمنان انقلاب اسلامی به دلیل بروز و تحمیل جنگ و فتنه‌های دهه اول انقلاب نتوانستند اراده الهی و خواسته‌ی واقعی خود را مبنی بر ایجاد نهادهای تراز انقلاب و شکل‌گیری حکومت و دولت اسلامی و سپس تحلیل بردن نهادهای بجای مانده از دوره طاغوت در ساختارهای جدید انقلابی که بعضاً با سازوکار و ریل‌گذاری بیگانگان در ایران ایجاد گردیده بود؛ اعمال نمایند. در این راستا دو عامل نفوذ و غفلت را در گلوگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر دامن زد و بیشترین نقش را برای تمرکز روی الزامات جمهوریت بجای اصالت بخشی به اسلامیت و روح مکتبی و دینی نظام و جامعه بازی کرد. تا جایی که دیگر فرهنگ دینی و تأکید بر ارزش‌های دینی در لابه‌لای اولویت‌های مبتنی بر اندیشه‌های لیبرالی و تکنوکراتی و دمکراسی صرف؛ کمرنگ و به حاشیه رانده شد. این شد که توجه به سنگرهای اصلی انقلاب یعنی مساجد نیز دستخوش بی‌مهری و غفلت و فراموشی قرار گرفت و کم‌کم از رونق دهه ۶۰ آن کاسته شد. تا بدانجا که مقام معظم رهبری در مقاطع مختلف داد سخن به هشدار و اعلان خطر در آوردند و از انفعال فرمودند و جایی دیگر از لیبرال دمکراسی و خطر نفوذ و فتنه‌های مرموز و تهاجمات فرهنگی و شیخون و ناتو و ولنگاری و قتل عام فرهنگی و درنهایت خطر مسجد و امام جماعت سکولار دردمندان پرده از روی انحرافی کهنه و شکننده برداشتند؛ بنابراین حاکمیت و دستگاه‌های وابسته به آن نمی‌توانند بی‌تفاوت و به دور از ساز و کار مدیریت و نظام برنامه و بودجه و قانون‌گذاری و اجرائیات کلان کشور؛ بی‌توجه به ابعاد مختلف آن باشند. چه آنکه در این راستا، اساساً مدیریت مرتبط با مسجد در سه بخش محوری، مورد توجه دقیق و عمیق باید قرار گیرد:

الف- مدیریت در مسجد

مراد از مدیریت در مسجد، شاکله مدیریتی ارکان مسجد است که حول محور مدیر طبیعی مسجد یعنی امام جماعت شکل می‌گیرد و باید به نحو شایسته و منسجم و البته با آموزش و توجیهاات لازم، امورات داخلی مسجد را اداره نمایند.

ب- مدیریت بر مسجد

منظور از مدیریت بر مسجد، سازوکار اداره شبکه عظیم مساجد در سطح کشور است که با تمرکز و سیاستی راهبردی و یکپارچه ظرفیت‌های مساجد را احیاء و مورد نظارت و پشتیبانی قرار می‌دهد. این همان خلأ جدی است که همواره از آن یاد می‌شود و انتظار اصلی از طرح راهبردی مسجد تراز انقلاب نیز همین امر می‌باشد.

ج- مدیریت از مسجد

این نوع مدیریت به‌واقع ناظر بر ثمر و نتیجه و هدف غایی و علت اصلی از وجود واحدهایی همچون مساجد در جامعه و یا هر محله‌ای می‌باشد. فرهنگ‌سازی، ارتقاء معرفت دینی و انقلابی، ارتقاء معنویت و اخلاق و تربیت و سبک زندگی اسلامی، بصیرت‌افزایی و وحدت‌آفرینی و امیدبخشی، تولید فکر و اندیشه ناب دینی، جهادی و انقلابی و... در راستای رسالت‌ها و مأموریت‌های مساجد که در یک جمله مدیریت افکار عمومی و فرهنگ توده‌ای است.

از این سه بخش آنچه جنبه محوریت دارد؛ مدیریت بر مسجد است. چه آنکه ارکان مسجد از لوازمی است که به‌طور طبیعی و البته به تناسب شرایط از شدت و ضعف برخوردار و وجود آن‌ها مفروغ‌عنه است. منتهی با شاکله مدیریتی بر مسجد باید تقویت و توانمندتر گردد. مدیریت از مسجد هم به‌واقع محصول و ثمر و هدف نهایی هست که اگر مسجد به درستی ظرفیت‌هایش احیاء و اداره گردد؛ قطعاً منتج به آن خواهد گردید.

سپاسگزاری

نگارندگان بر خود لازم می‌دانند ضمن سپاس از عوامل فصلنامه از همه داوران ارجمندی که در مطالعه و ارائه نظرات ارزشمند خود ما را در انجام این پژوهش یاری نموده‌اند مراتب سپاسگزاری خود را اعلام نماییم.

منابع

- قرآن کریم.
- بیانات و سخنرانی‌های حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) قابل‌بازیابی در : <https://khamenei.ir>
- حیدری دهویی، جلیل، ونکی، امیر سالار و اوجانی، فاطمه. (۱۳۹۷). انتخاب‌جانشین در شرکت خانوادگی با استفاده از روش ترکیبی سوارا-آراس با مقادیر بازه‌ای فازی، یازدهمین کنفرانس بین‌المللی انجمن ایرانی تحقیق در عملیات.

- حموده، عبدالوهاب. (۱۳۸۴). رهاورد مسجد در فرهنگ اسلامی، ترجمه مهدی اسفندیاری، مجموعه مقالات کارکرد مساجد. تهران: رسانش.
- حسن بیگی، ابراهیم. (۱۳۹۴). مدیریت راهبردی، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- رحمانی، عبدالله، وزیری نژاد، رضا، احمدی نیا، حسن، و رضائیان، محسن. (۱۳۹۹). مبانی روش شناختی و کاربردهای روش دلفی: یک مرور روایی. مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، ۱۹(۵)، ۵۱۵-۵۳۸. SID /fa۳۹۰۴۶۴https://sid.ir/paper/
- عرب علیرضا، حسینی دهشیری سید جلال الدین، نصیری عباس (۱۳۹۷). ارائه مدل کارمندیابی مبتنی بر روش تصمیم گیری چند معیاره ترکیبی سوارا و آراس (مطالعه موردی: شرکت مادر تخصصی توانیر)، فصلنامه مهندسی تصمیم، ۲(۶): ۱۶۹-۱۴۷.
- عباسی، رسول؛ طالقانی، غلامرضا؛ عابدی جعفری، حسن؛ فقیهی، ابوالحسن. (۱۳۹۴). مفهوم سازی پیامدهای کیفیت مطلوب خدمات در مساجد، فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت اسلامی، شماره ۹۳، ۱۳ تا ۴۴، قابل بازیابی در: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۱۱۲۸۶۶>
- طالب پور، اکبر، و بسطامی نژاد، محمود. (۱۳۹۹). طراحی الگوی توسعه ایران با استفاده از روش دلفی. جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، ۹(۲)، ۲۵۳-۲۸۳. <https://sid.ir/paper/fa۱۰۵۱۵۵۰SID>
- طالقانی، غلامرضا؛ عابدی جعفری، حسن؛ فقیهی، ابوالحسن؛ عباسی، رسول؛ مدیریت مسجد: تدوین الگوی شایستگی منابع انسانی.
- فامیلی دردشتی، احمدرضا؛ حسینی رضناعلی. (۱۴۰۱). تبیین ضرورت اجتماعی - فرهنگی نهاد مسجد؛ بازخوانی کارکردها و کارویژه‌ها، فصلنامه علمی تخصصی پاسخ، سال هفتم شماره ۲۵، ۶۵-۷۲، قابل بازیابی در: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۸۷۰۱۱۸>
- فتال نیشابوری، محمد بن حسن. (۱۳۶۸). روضه الواعظین، قم: انتشارات رضی.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹). مجموعه آثار، ج ۲۴، تهران: انتشارات صدرا.

